

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК ВИДУ ЮРИДИЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

ЗЛИВКО Станіслав Володимирович - кандидат юридичних наук, начальник циклу загальноюридичних дисциплін Чернігівського юридичного коледжу Державної пенітенціарної служби України

Стаття посвячена дослідженню теоретических аспектов и особенностей административной ответственности как вида юридической ответственности. Исследована правовая природа и содержание понятия социальной и юридической ответственности, а также административной ответственности как разновидностей упомянутых видов ответственности. Проанализированы разные научные взгляды на природу и особенности разных видов ответственности.

Ключові слова: соціальна відповідальність, юридична відповідальність, види відповідальності, правопорушення, адміністративна відповідальність

Проблематика юридичної відповідальності не є новою для сучасної правової науки, однак питання її різновидів завжди залишались надто актуальними через значну їх кількість і широту деліктних правовідносин, у яких вони задіяні. Тому подальша теоретична розробка теорії адміністративної відповідальності є безумовно, актуальною.

Дослідженню різних аспектів адміністративної відповідальності присвячені роботи відомих вітчизняних та зарубіжних учених, таких як В.Б. Авер'янова, О.М. Бандурки, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, І.П. Голосніченка, Є.В. Додіна, Р.А. Калюжного, М.В. Коваля, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Д.М. Лук'янця та інших.

Метою статті є подальша теоретична розробка визначення адміністративної відповідальності як виду юридичної відповідальності.

В правничій науці ні у кого не викликає сумнівів, що юридична відповідальність є одним з різновидів соціальної відповідальності і вона містить в собі основні ознаки соціальної відповідальності, має відповідну їй структуру.

Так, О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко визначають соціальну відповідальність, як діалектичний взаємозв'язок між особою та суспільством, що характеризується взаємними правами та обов'язками з виконання приписів соціальних норм та покладенням різноманітних засобів впливу у разі її порушення. Вони доходять висновку, що соціальна та юридична відповідальність співвідносяться як загальне та особливе. Для цих видів відповідальності притаманні наступні спільні риси: 1. Як будь-яка соціальна, так і юридична відповідальність є засобом гарантування та охорони суспільних відносин; 2. Вони встановлюються певними суб'єктами та гарантуються певними засобами; 3. Є засобами гарантування прав людини та суспільних інтересів; 4. Є елементами надбудови суспільства, що залежать від рівня розвитку економічних, політичних та суспільних відносин; 5. Мають динамічний характер, тобто розвиваються та трансформуються разом із суспільними відносинами; 6. Існують у певній сфері та регламентуються певним різновидом соціальних норм; 7. Переслідують досягнення певної мети та мають функціональну спрямованість; 8. Передбачають настання певних наслідків для порушника; 9. Забезпечують системність суспільства як

соціального утворення; 10. Виробляють повагу до прав та свобод людини і є проявами культури суспільства. Наявність зазначених вище спільних рис не заперечує самостійного характеру юридичної відповідальності як основного різновиду соціальної [1, с.76].

С.С. Алексєєв підкреслив, що історично поняття „юридичної відповідальності” склалося у зв'язку із необхідністю відобразити такі юридичні санкції, які виражають суспільний осуд поведінки правопорушника та мають за мету здійснення глибокого впливу на нього (його волю та свідомість) [2, с. 271].

Як у вітчизняній так і в іноземній юридичній літературі немає загального уявлення про юридичну відповідальність, її визначення. Аналіз наукових розробок даної проблематики зводиться до двох загальних аспектів юридичної відповідальності, таких як, позитивна (по іншому проспективна, заохочувальна) та негативна (ретроспективна або охоронно-захисна) [3, с.604; 4; 5], а вже окремі визначення юридичної відповідальності та виділення її ознак є результатом сприйняття або не сприйняття вказаних концепцій.

Так, в позитивному значенні юридична відповідальність є абсолютним відношенням, яке являє собою добросовісне виконання своїх обов'язків перед громадянським суспільством, правовою державою, колективом людей і окремою особою, а в негативному значенні це теж правові відносини, але конкретні, індивідуалізовані, що виникають на підставі правопорушення [5].

О.Ф. Скакун визначає, що позитивний аспект юридичної відповідальності передбачає заохочення за виконання корисних для суспільства і держави варіантів поведінки на рівні, що перевищує загальні вимоги; в такому разі держава стимулює поведінку і покладає обов'язок зазнавати сприятливих наслідків. Негативний аспект передбачає покарання або компенсацію за правопорушення (юридична характеристика наслідків невиконання обов'язків); в такому разі держава засуджує протиправне діяння і покладає на правопорушника обов'язок зазнавати несприятливі наслідки [3, с. 604].

М.І. Матузов підкреслив, що відповідальна поведінка – це така поведінка, що характеризується глибоким усвідомленням

необхідності слідувати вимогам правових і моральних норм, повагою до закону, до права і припускає активний вплив на хід подій, вклад в загальну працю, в розвиток суспільства” [6, с.43]

З викладеного ми робимо висновок, що позитивна юридична відповідальність зводиться до належного виконання учасником правовідносин своїх обов'язків, правильного розуміння ним суті та цілей права взагалі, вона характеризується відсутністю порушення правових норм. В протиправу цьому негативна юридична відповідальність завжди пов'язана з порушенням норм права учасником правовідносин.

Д.М. Лук'янець в своєму дослідженні вказує, що позитивна відповідальність, безумовно, існує, але її слід розглядати тільки як структурний елемент системи соціальної відповідальності, а не як один з її аспектів [7, с.41].

В.О. Продаєвич причинами існування позитивної юридичної відповідальності називає по-перше намагання вчених перенести дефініції, які притаманні таким наукам як соціологія чи політологія у сферу юридичної науки; по-друге звертає увагу дослідник, що існування ”позитивної відповідальності”, це сучасний підхід до висвітлення правового статусу певних категорій фізичних осіб в юридичній літературі; по-третє дане явище викликано дещо новими підходами деяких вчених до визначення змісту тих правових категорій, які є термінологічним інструментарієм в юридичній науці [8, с.18-19].

На наш погляд саме позитивний юридичний відповідальності притаманні ознаки соціальної відповідальності і вона є втіленням створення „загальної категорії відповідальності, як явища”, їй здебільшо не характерні специфічні ознаки, які б відрізняли юридичну відповідальність від інших видів. Тому, ми вважаємо, що про позитивну відповідальність можна говорити з філософської, соціальної точки зору, як про взаємозв'язок індивіда та суспільства, що включає всі види зв'язку: політичний, економічний, особистий, моральний, юридичний, тощо.

Самих визначень поняття юридичної відповідальності існує дуже багато. Так одні автори визначають юридичну відповідальність,

як передбачені нормами права і здійснювані в правових відносинах у процесуальному порядку уповноваженими державою суб'єктами засоби державного примусу до особи, яка вчинила правопорушення, що тягне для неї обов'язок зазнавати несприятливих наслідків особистого, майнового або організаційного характеру, вид і міра яких передбачені санкціями правових норм [9, с.375]. В.І. Гойман вказує, що юридична відповідальність є обов'язком особи зазнавати певні обмеження державно-владного характеру, передбачені законом, за скоєння правопорушення [10, с. 291]. Існує позиція, що юридична відповідальність це застосування до осіб, які вчинили правопорушення, передбачених законом заходів впливу в установленому для цього процесуальному порядку [11, с. 332].

С.Н. Братусь: стоїть на позиції, що юридична відповідальність – це виконання обов'язку на підставі державного або прирівнюваного до нього громадського примусу” [12, с.85].

С.Т. Гончарук зазначає, що існує два різновиди визначення адміністративної відповідальності: через об'єктивний та суб'єктивний підходи. Перший обумовлений відповідною негативною реакцією держави на протиправні прояви з боку законнеслухняних громадян – шляхом встановлення окремих заборон, відповідних правил тощо і адекватних санкцій (заходів покарання) відносно порушників цих правил. В основі суб'єктивного підходу лежить особистий обов'язок порушника дати відповідь перед компетентними державними органами (їх службовими особами) за своє протиправне діяння і понести відповідне покарання згідно установленим законом порядком [13, с.19].

Виходячи з вищевикладеного юридична відповідальність, на наш погляд являє собою вид соціальної відповідальності, яка настає за вчинення правопорушення деліктоздатною особою і яка застосовується компетентними органами держави у суворій відповідності з нормами права, через відповідні процесуальні форми, та зводиться до офіційної негативної оцінки з боку суспільства і держави поведінки правопорушника із застосуванням державного примусу та обмежень, яких повинен зазнати правопорушник.

Як згадувалось раніше всі згадані ознаки юридичної відповідальності характерні і для адміністративної відповідальності, оскільки адміністративну відповідальність як правило визначають через поняття саме юридичної відповідальності, виходячи з того, що вона є її видом.

Б.М. Лазарев визначає адміністративну відповідальність, як особливий різновид адміністративного примусу [14, с.34].

Ю.П. Битяк, В.М. Парашук та В.В. Зуй вважають, що під адміністративною відповідальністю слід розуміти накладення на правопорушників загальнообов'язкових правил, які діють у державному управлінні, адміністративних стягнень, що тягнуть за собою для цих осіб обтяжливі наслідки матеріального чи морального характеру [15, с. 167].

Досліджуючи питання про наявність точок зору щодо поняття адміністративної відповідальності В.К. Колпаков дійшов висновку, що в українському адміністративному праві сформовані три основні точки зору. Відповідно до першої, це — застосування до правопорушника заходів примусу (Л. В. Коваль, Ю. П. Битяк, В. В. Зуй та інші); відповідно до другої — це визначення обмежень майнових, а також особистих благ і інтересів за здійснення адміністративних правопорушень (Є.В. Додін та інші); відповідно до третьої, адміністративна відповідальність — це сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням до суб'єкта проступку адміністративних стягнень (І. П. Голосніченко та інші). При цьому, він дає власне визначення адміністративної відповідальності, визначаючи її, як примусове, з додержанням встановленої процедури, застосування правомочним суб'єктом передбачених законодавством за вчинення адміністративного проступку заходів впливу, які виконані правопорушником [16, с. 309].

Відсутність нормативно-правового визначення адміністративної відповідальності звичайно є недоліком діючого законодавства, що створює певну невизначеність у правозастосовчій діяльності, проте надаючи легальне визначення необхідно врахувати сутність цього правового явища і закріпити необхідні та достатні ознаки цього виду юридичної відповідальності.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню теоретичних аспектів та особливостей адміністративної відповідальності як виду юридичної відповідальності. Досліджена правова природа та зміст поняття соціальної та юридичної відповідальності, а також адміністративної відповідальності як різновиду згаданих видів відповідальності. Проаналізовані різні наукові погляди на природу та особливості різних видів відповідальності.

Тому, виходячи з проведеного вище аналізу адміністративною відповідальністю потрібно розуміти і закріпити в нормах КУпАП, застосування адміністративно-правових санкцій компетентними державними органами (посадовими особами) за вчинення фізичними чи юридичними особами адміністративного правопорушення, метою якого є виховання особи в дусі додержання законів, поваги до правил співжиття та запобігання здійсненню нових правопорушень.

Література

1. Теорія держави і права. Академічний курс [Текст] : підручник / О. В. Зайчук [та ін.] ; ред. О. В. Зайчук, Н. М. ... Нац. акад. прав. наук України ; Інститут законодавства Верховної Ради України. - К. : Юрінком Інтер, 2013. - 403 с.
2. Алексеев С.С. Общая теория права – Т.1 – М., 1994. – с. 271
3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): Підручник. Видання 2-е, перероблене і доповнене. – Харків: Еспада, 2009.- с. 604,
4. Косолапов Р., Марков В. Свобода и ответственность. – М., 1969. – с. 66,
5. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави та права: Підручник. – К.: Кондор, 2006. – с. 324,
6. Матузов Н.И. Социалистическая демократия как единство прав, обязанностей и ответственности личности // Сов. государство и право. – 1981. - № 10. – С. 37. (с.43).
7. Лук'янець Д.М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності: концептуальні засади та проблеми правореалізації: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право;

SUMMARY

The article is sanctified to research of theoretical aspects and features of administrative responsibility as type of legal responsibility. Investigational legal nature and maintenance of concept of social and legal responsibility, and also administrative responsibility as variety of the mentioned types of responsibility. Different scientific looks are analysed to nature and features of different types of responsibility.

інформаційне право / Д.М. Лук'янець. – Київ: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2007. – 410 с.

8. Продаєвич В.О. Місце адміністративної відповідальності в системі заходів адміністративного примусу: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / В.О. Продаєвич. – Одеса: Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова, 2007. – 200 с.

9. Загальна теорія держави та права [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів], / О.В. Петришина, М.В. Цвік. – Харків.: Право, 2009. – С. 375

10. Общая теория права и государства: Учебник / [под ред. В.В. Лазарева – 3-е изд., перераб. и дп.] – М.: Юристь. – 2001. – 291 с.

11. Общая теория права. [А.С. Пиголкин] – Москва.: 1994. – 332 с.

12. Братусь С.Н. Юридическая ответственность и законность. – М., 1976. – С. 85.

13. Гончарук С.Т. Адміністративна відповідальність за законодавством України: адміністративно-юрисдикційні повноваження органів внутрішніх справ: [навчальний посібник] / С.Т. Гончарук. – Київ.: 1995. – 78 с.

14. Лазарев Б. Административная ответственность / Лазарев Б. – М.: Московський рабочий, 1985. – 77 с.

15. Адміністративне право: [підручник] / за загальною редакцією Ю.П. Битяка. – Харків.: Право, 2010. – С.167.

16. Колпаков В.К. Деліктний феномен в адміністративному праві України: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / В.К. Колпаков. – Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 2005. – 455 с.